

нене і доп. – К., 2008.

15. *Милицин С.Д.* Предмет регулирования советского уголовно-процессуального права. – Свердловск, 1991.

16. *Панов М.І.* Деякі аспекти співвідношення і взаємозв'язку кримінального та кримінально-процесуального права // Реформування судових і правоохоронних органів України: проблеми та перспективи: Матеріали наук.-практ. конф. / Ред. колегія: В.В. Сташис (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Харків, 2010. – С. 211-214.

17. *Полянский Н.Н.* Вопросы теории советского уголовного процесса. – М., 1956.

18. *Рахунов Р.Д.* Участники уголовно-процессуальной деятельности. – М., 1961.

19. *Скакун О.Ф.* Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): Підручник. – 2-е вид., перероб. і доп. – Х., 2009.

20. *Сорокин В.Д.* О структуре предмета правового регулирования // Правоведение. – 1972. – № 6. – С. 73-80.

21. *Субочев В.В.* Теория законных интересов: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – Тамбов, 2009.

Надійшла до редакції 30.11.2011

І.В. Пиріг

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343. 985

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ

Розглянуто стадії призначення експертизи та проведення експертизи окремо з позиції їх кримінально-процесуальної регламентації. Сформульовано поняття призначення експертизи як слідчої дії та описано етапи її проведення.

Ключові слова: призначення експертизи, проведення експертизи, слідчі дії.

Рассматриваются стадии назначения экспертизы и проведения экспертизы в отдельности с позиции их уголовно-процессуальной регламентации. Формулируется понятие назначения экспертизы как следственного действия и описаны этапы его проведения.

Ключевые слова: назначение экспертизы, проведение экспертизы, следственные действия.

Stages of appointment of examination and examination carrying out separately from a position of their criminally-remedial regulation are considered. The concept of appointment of examination as investigatory action is formulated and its stages are described.

Keywords: examination appointment, examination carrying out, investigatory actions.

Постановка проблеми. Судова експертиза є важливою процесуальною формою використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві. За її допомогою органи дізнання, досудового слідства і суду встановлюють фактичні дані, що неможливо встановити іншим

шляхом та які мають істотне значення для справи.

Організація проведення судової експертизи починається з прийняття рішення слідчим про необхідність її призначення. Серед вчених-криміналістів та процесуалістів немає єдності думок щодо процесуального визначення судової експертизи. Більшість криміналістів відносять судову експертизу до слідчих дій. При цьому автори підручників і посібників називають дану слідчу дію по-різному: “призначення та проведення” [1, с. 340], “призначення і провадження” [2, с. 397], “призначення” [3, с. 192], “проведення” [4, с. 400]. Але певна група науковців вважають неправильним віднесення експертизи до слідчих дій. Так, автори підручника з кримінального процесу за редакцією Ю.М. Грошевого та В.М. Хотенця зазначають, що “призначення і проведення експертизи здійснюється як комплекс процесуальних і організаційних дій. Слідчою дією у спеціальному юридичному значенні цього терміна є тільки одержання зразків для експертного дослідження (ст. 199 КПК)” [5, с. 245]. Не вважають проведення експертизи слідчою дією також Л.М. Лобойко та А.П. Черненко [6, с. 52]. Зважаючи на різницю поглядів науковців на кримінально-процесуальний статус судової експертизи, вважаємо цю проблему актуальною та такою, що потребує вирішення.

Метою статті є визначення місця судової експертизи в системі кримінально-процесуальних дій та уточнення її змісту та структури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для формування власного погляду на сутність експертизи потрібно звернутися до визначення поняття слідчої дії та її ознак. Існує достатня кількість різноманітних визначень слідчої дії. Детальний їх розгляд не є предметом нашого дослідження, тому наведемо одне з останніх визначень, сформульоване в монографії В.М. Тертишника, яке, на нашу думку, є найбільш повним: “Слідчі дії – регламентовані нормами процесуального права та здійснювані в рамках кримінально-процесуального провадження уповноваженою на те особою, а також забезпечувальні заходами державного примусу та супроводжувані необхідним документуванням процесуальні дії, що становлять комплекс пізнавально-засвідчувальних операцій, спрямованих на отримання, дослідження та перевірку доказів” [7, с. 52].

Із визначення зрозуміло, що невід’ємною ознакою процесуальної дії є провадження її виключно посадовими особами державних органів, уповноважених законом на здійснення кримінально-процесуальної діяльності, до яких належать: особа, яка провадить дізнання (дізнавач); слідчий; прокурор. До того ж дізнавач і прокурор, проводячи слідчі дії, користуються правами слідчого. Структура слідчої дії традиційно складається з трьох етапів: підготовчого, робочого та заключного. При цьому до третього етапу включається оцінка одержаних результатів. Інші автори виділяють етап оцінки результатів окремо і зазначають чотири: 1) підготовка до проведення; 2) безпосереднє проведення; 3) фіксація ходу і результатів дії; 4) оцінка одержаних результатів [4, с. 468-471; 2, с. 288-290]. Суб’єктом другого етапу (безпосереднього проведення екс-

пертизи) виступає експерт – особа, яка не уповноважена законом для проведення слідчих дій. Саме тому, на наш погляд, не можна відносити проведення експертизи до слідчих дій.

Серед інших ознак, що вказують на користь нашого твердження, Л.М. Лобойко та А.П. Черненко вказують такі: у ст. 197 КПК, де врегульовані права обвинуваченого, одним із яких зазначено право на заяву відводу не слідчому, а експерту; частина 1 ст. 114 КПК встановлює правило, згідно з яким слідчий несе повну відповідальність за законне і вчасне провадження слідчих дій, але відповідальність після доручення на провадження експертизи, викладеного в постанові слідчого про її призначення, покладається на експерта, який згідно з ч. 3 ст. 75 КПК робить висновок від свого імені і несе за нього персональну відповідальність; факт, зміст і результати будь-якої слідчої дії обов'язково відображаються у протоколі, який складається слідчим, а результати експертного дослідження відображаються у висновку, який складається і підписується експертом [6, с. 52].

Прихильники віднесення судової експертизи до слідчих дій, як значалось раніше, частіше за все називають її “призначення та проведення судової експертизи”. На нашу думку, зміст дій щодо призначення та проведення експертизи різні за природою та суб'єктами проведення. Якщо розглядати стадію призначення експертизи, то її суб'єктом є слідчий. Суб'єктом проведення експертизи є експерт. При розгляді ознак, що характеризують слідчу дію, можна дійти висновку, що стадія призначення експертизи, яку науковці розглядають як підготовчу до проведення експертизи, має всі ознаки, притаманні самостійній слідчій дії. Вона регламентована нормами процесуального права (ст. 196 КПК України), здійснюється в рамках кримінально-процесуального провадження, уповноваженою на те особою – слідчим. Під час призначення експертизи слідчий проводить певні дії, результат яких знаходить відображення у постанові про призначення експертизи у вигляді найменування експертного закладу, куди направлено постанову; виду експертизи; питань, що виносяться на вирішення експертизи; об'єктів дослідження тощо. Призначена експертиза спрямована на отримання, дослідження та перевірку доказів. При визначенні слідчої дії вважаємо правильним вживання слова “спрямовано”, оскільки не завжди результатом проведення слідчих дій є отримання необхідної інформації, хоча мета будь-якої з них полягає саме в цьому.

Для участі в провадженні слідчої дії слідчим може бути залучений спеціаліст, який зобов'язаний брати участь у провадженні слідчої дії, використовуючи свої спеціальні знання і навички для сприяння слідчому у виявленні, закріпленні і вилученні доказів тощо (ч. 2 ст. 128¹ КПК), в якості якого виступають, як правило, експерти. Якщо розглядати призначення експертизи як окрему слідчу дію, залучення спеціаліста цілком можливе, а іноді й необхідне. Якщо ж розглядати призначення експертизу як стадію слідчої дії, таке положення уявляється абсурдним.

Розглядаючи призначення експертизи як окрему слідчу дію, визначимо її зміст, поділяючи на загальноприйняті етапи: підготовчий, робочий та заключний. Окреслимо також дії спеціаліста під час призначення експертизи, оскільки в такій якості залучають працівників експертної служби ОВС, що складає частину їхньої діяльності.

До підготовчого етапу ми відносимо такі дії:

1. Прийняття слідчим рішення про проведення експертизи.

Залежно від слідчої ситуації слідчий призначає експертизу, якщо для вирішення питань у справі необхідні наукові, технічні або інші спеціальні знання (ст. 75 КПК України). Таке рішення слідчий може прийняти вже під час проведення початкових слідчих дій, насамперед у ході огляду місця події. Виявляючи й вилучаючи різні сліди, слідчий висуває версії щодо розслідуваної події, визначає можливості та перспективи їх експертного дослідження. При цьому важлива роль надається спеціалісту. Надаючи допомогу слідчому у виявленні, фіксації, вилученні та попередньому дослідженні слідів, спеціаліст може дати консультацію щодо перспектив майбутнього експертного дослідження тих чи інших об'єктів, а також кількості матеріалів, необхідних для проведення експертизи [8, с. 137].

2. Вибір експертного закладу або приватного експерта.

Потрібно зазначити, що для слідчого ОВС не виникає проблем щодо вирішення цього завдання, оскільки на сьогодні експертна служба МВС в повному обсязі здійснює експертне забезпечення розслідування справ, що знаходяться у провадженні слідчих МВС. Для слідчого ОВС важлива чітка взаємодія з керівником експертного підрозділу з метою вже на цьому етапі визначення експерта, який буде виконувати експертизу. Тому що при проведенні наступних дій, пов'язаних з визначенням предмета експертизи та формулювання питань, бажано залучати в якості спеціаліста для надання консультацій саме того експерта, який буде проводити експертизу.

3. Визначення виду експертизи та предмета дослідження.

Слідчий повинен з'ясувати, який вид спеціальних знань йому потрібний для вирішення завдань експертизи. Предмет експертиз визначається переліком питань, що підлягають вирішенню експертом. На думку М.Г. Щербаковського, предмет експертизи визначається рівнем розвитку тієї чи іншої галузі знань та практичною розробленістю методів встановлення окремих фактів. По-перше, він повинен бути випробуваний експертною практикою та для його встановлення розроблено відповідні методики, по-друге, мати значення для розслідування справи. Одночасне врахування обох критеріїв дозволяє точно визначити конкретний предмет експертизи та відповідно – коло питань експерту [9, с. 189]. Окрім встановлення виду експертизи за галуззю знань, визначається її класифікація за іншими критеріями.

Відповідальною стадією підготовки є формулювання питань експерту в постанові про призначення експертизи. Завдання формулюються таким чином, щоб виключити можливість їх неоднозначного

тлумачення. Для формулювання питань, як зазначалось вище, слідчому бажано залучати спеціаліста. Існують думки, що експерту обов'язково потрібно корегувати питання, що зазначені у постанові слідчого та формулювати на підставі них експертне завдання. Так, О.М. Моїсєєв вважає ці дії частиною експертної технології та зазначає, що “формування завдань при проведенні експертизи означає послідовність дій експерта з їх уточнення та конкретизації. На цей процес впливають різні чинники, такі як зміст питань, винесених на розв'язання експертизи, характер слідчо-експертної ситуації, що відображається в матеріалах справи, які надаються експерту; стан досліджуваних об'єктів, а також можливості судово-експертної установи, в якій працює експерт” [10, с. 103]. На наш погляд, при залученні експерта як спеціаліста питання формулювання та конкретизації експертних завдань буде вирішено при призначенні експертизи в тісній взаємодії зі слідчим, а не під час її проведення, що значно скоротить час проведення самої експертизи та всього розслідування.

Стосовно можливостей експертної установи, в якій працює експерт, щодо слідчої та експертної діяльності ОВС можна зазначити, що всі суб'єкти – і слідчі, і експерти – чітко уявляють можливості експертної служби МВС. При відсутності можливостей в експертній службі МВС експертиза буде призначена слідчим іншим суб'єктам судово-експертної діяльності після отримання відповідної консультації у експертів МВС. Але такі випадки трапляються рідко.

4. Визначення черговості призначення експертиз одних і тих саме об'єктів.

Деякі науковці [4; 2] не відокремлюють зазначену стадію призначення експертизи, але ми підтримуємо думку М.Г. Щербаковського і вважаємо, що вона потрібна при призначенні експертиз, які мають комплексний характер. Наприклад, при надходженні на дослідження вогнепальної зброї зі слідами рук спочатку потрібно виявити, зафіксувати та дослідити сліди рук, а потім провести необхідні балістичні дослідження. Перед цим, залежно від умов та часу її вилучення, можливо дослідити зброю з метою вилучення слідів запаху.

Можливість призначення експертизи для вирішення питань, пов'язаних з виявленням та вилученням на певних предметах слідів, викликає багато суперечливих думок серед науковців. Окремі науковці стверджують, що виявляти сліди може лише слідчий. Так, В.Г. Гончаренко зазначає: “Вимагає принципового вдосконалення законодавча база і практика реалізації процедур виявлення слідів та речових доказів, особливо – мікрооб'єктів. Виявляти їх має право й обов'язок лише слідчий (можливо, за допомогою спеціаліста), а експерт має досліджувати тільки надані йому вже виявлені слідчим об'єкти, оскільки він за своїм процесуальним статусом не є суб'єктом доказування” [11, с. 56]. Але одночасно одним з питань, що вирішуються дактилоскопічною експертизою, автор вважає таке: “Чи є на предметах, вилучених на місці події, сліди рук?” [12, с. 102], що су-

перечить наведеному вище твердженню.

Виявлення на предметах слідів рук зазначається в п. 56 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [13] як одне з головних завдань дактилоскопічної експертизи: “Головним завданням дактилоскопічної експертизи є ідентифікація особи за слідами її рук, які залишені на місці події. Якщо версія про особу, що залишила слід, ще не висунута, а також якщо слідчий вважає за потрібне встановити, чи є на предметах обстановки місця події невидимі або слабовидимі сліди, перед експертом може постати питання про наявність такого роду слідів і їх придатність для ідентифікації особи”.

Ми приєднуємося до позиції вчених, які вважають можливим у межах експертизи вирішувати питання виявлення слідів на предметах, вилучених при проведенні слідчих дій. Незалежно від виду слідів, їх виявлення є дослідницьким процесом, що проводиться з використанням спеціальних знань. На сучасному етапі злочинці все менше залишають традиційних слідів, що вилучаються за допомогою засобів “польової” криміналістики. Наукою розроблено багато сучасних методів виявлення слідів, застосування яких можливо лише в лабораторних умовах, наприклад, метод ціакрилату для виявлення слідів рук. Для дослідження потожирових слідів існують методики, що дозволяють виділити молекули ДНК для проведення молекулярно-генетичної експертизи, що не можна зробити на місці події. У разі, якщо слідчий має сумніви щодо ефективності та наукової обґрунтованості методів виявлення слідів, що використовує експерт, слідчий може скористатися своїм правом бути присутнім під час проведення експертизи.

5. Вибір часу призначення експертизи.

Своєчасність призначення експертизи значно впливає на строки всього розслідування, оскільки в більшості випадків експертиза є трудомістким процесом та займає багато часу. Вибір моменту призначення експертизи має тактичне значення, пов'язане з місцем експертизи в системі інших слідчих дій за розслідуваною справою. Зволікання з її призначенням може призвести також до того, що окремі сліди і речові докази можуть з часом втратити індивідуальні ознаки. Визначаючи момент призначення експертизи, необхідно враховувати: властивості та стан об'єктів експертного дослідження; необхідність та можливість отримання порівняльних зразків; особливості експертного дослідження (складність, наявність відповідних методик, час проведення тощо); слідчу ситуацію [2, с. 350].

До робочого етапу призначення експертизи потрібно віднести такі дії:

1. Вибір об'єктів для проведення експертизи, в тому числі зразків та проб.

Об'єкт експертного дослідження – це матеріальний об'єкт, що містить інформацію, необхідну для рішення експертного завдання. До об'єктів у судовій експертизі законодавець відносить живих осіб, речові докази, документи, предмети, тварин, трупи і їхні частини, зразки для порівняльного дослідження, а також матеріали справи, необхідні для проведення експертизи. До числа об'єктів судової експертизи на-

лежать також відображення людей і тварин, предметів, механізмів, агрегатів, речовини, матеріали, вироби, документи та поліграфічна продукція, виділення людини, частини його тіла, різноманітні об'єкти рослинного й тваринного походження тощо.

До об'єктів, що надаються на експертизу, також належать матеріали справи, що містять інформацію стосовно предмета експертизи. У ч. 3 ст. 77 КПК України зазначено, що експерт має право ознайомлюватись з матеріалами справи, які стосуються експертизи. Але в КПК України чітко не вказаний об'єм матеріалів кримінальної справи, що можуть надаватися експерту для ознайомлення. Не склалося єдиної думки з цього приводу і серед науковців. Так, А.І. Вінберг наполягає на тому, що слідчий або суддя повинні дати експерту можливість детально ознайомитись з усіма обставинами справи, що пов'язані з питаннями проведення даної експертизи, а в деяких випадках – з усією справою [14, с. 99]. Такої ж думки дотримується і З.М. Соколовський, який до того ж допускає можливість відбору експертом з матеріалів всієї справи необхідних даних для обґрунтування висновку [15, с. 18]. Однак Р.Д. Рахунов виступає за обмеження права експертів на ознайомлення з обставинами справи [16, с. 102]. О.Р. Шляхов також стверджує, що експерти не повинні знайомитись з обставинами справи, які не пов'язані з проведенням експертизи [17, с. 88]. Ми дотримуємось думки А.І. Вінбена, З.М. Соколовського та інших вчених, які не обмежують права експерта при ознайомленні з матеріалами справи. Щодо експертів МВС у слідчого не може виникнути недовіри до об'єктивності та повноти експертного дослідження та можливого розголошення даних досудового розслідування. Висновок експерта засновується виключно на його спеціальних знаннях, а не на інформації, отриманої з матеріалів справи.

Інша справа в тому, що в матеріалах справи багато відомостей, що не стосуються експертизи, тому нерідкі випадки, коли експертові надаються всі матеріали справи, і експерт сам вирішує, якими з них скористатися. Це змушує експерта займатися аналізом й оцінкою слідчих версій, показань учасників розслідування тощо. Тим самим експерт виходить за межі своєї компетенції. Вірогідність інформації, що міститься в матеріалах, необхідних експертові, її допустимість повинні бути перевірені слідчим до призначення експертизи. Саме слідчому, який більш за всіх суб'єктів досудового слідства обізнаний у матеріалах справи, легше вибрати з них ті дані, які цікавлять експерта. Це заощадить час, відведений експерту на проведення дослідження.

Результативність судової експертизи багато в чому визначається якістю та повнотою наданих експерту матеріалів. У загальному вигляді матеріали справи, що надаються експерту, повинні містити: протоколи огляду місця події з додатками – фототаблицями, схемами, кресленнями; відомості щодо дати події, часу та місця виявлення об'єктів на ньому, погодно-кліматичних умов; характеристики об'єктів; відомості про події, що передували події злочину та знаходяться у причинно-наслідковому зв'язку з його виникненням; ознаки, за якими було вияв-

лено подію, умови виявлення, наслідки тощо. Однак залежно від конкретної справи можуть бути надано й інші відомості.

2. Винесення постанови про призначення експертизи.

Призначення експертизи оформляється постановою слідчого (ст. 196 КПК України) або ухвалою (постановою) суду (судді) (ст. 310 КПК України), які є юридичною підставою проведення експертизи. Постанова про призначення експертизи складається з трьох частин: вступної, описової та резолютивної. У вступній частині постанови вказується дата та місце її складання, посада, звання та прізвище особи, яка винесла постанову, найменування кримінальної справи, з якої призначається експертиза. Описова частина передбачає короткий виклад обставин справи, де докладно подаються відомості щодо об'єктів експертизи та обставини, пов'язані з їх виявленням, вилученням, зберіганням та ін. Завершується описова частина постанови формулюванням підстав для призначення експертизи з посиланням на відповідні статті КПК, якими керувався слідчий або суд. Резолютивна частина містить рішення про призначення експертизи, вказується її вид, прізвище експерта або найменування експертної установи, питання, з яких необхідно дати висновок, перелік матеріалів, що надаються експерту [2, с. 352].

Заключний етап складається з таких дій:

1. Ознайомлення підозрюваного (обвинуваченого) з постановою про призначення експертизи.

Відповідно до ст. 197 КПК України слідчий після прийняття рішення щодо проведення експертизи повинен ознайомити з постановою про призначення експертизи обвинуваченого. Коли експертиза призначається до притягнення особи як обвинуваченого, з постановою потрібно ознайомити підозрюваного. Права обвинуваченого під час ознайомлення з постановою зазначено у ст. 197 КПК України.

2. Визначення кола осіб, що можуть бути присутніми при проведенні експертизи.

Під час проведення експертизи можуть бути присутні слідчий та підозрюваний або обвинувачений з дозволу слідчого. Можливими цілями присутності слідчого при проведенні експертизи, на думку Р.С. Белкіна, можуть бути: звернення до експерта з проханням роз'яснити смисл і мету дій, які він здійснює; звернення уваги експерта на допущені, на думку слідчого, помилки; рекомендації експерту застосувати той чи інший метод дослідження або не застосовувати якийсь метод; вимога змінити методику дослідження, що застосовується (повністю або частково); інші імперативні вимоги до експерта [18, с. 212].

Аналізуючи цілі присутності слідчого при проведенні експертизи, Р.С. Белкін доходить висновку про повну їх безпідставність. У першому випадку буде мати місце відволікання експерта від процесу дослідження, що може призвести до негативних для результатів експертизи наслідків. Останні ж три випадки оцінюються ним однозначно як посягання на незалежність експерта, його процесуальний статус: ніхто не

має права давати рекомендації або висувати до експерта якісь вимоги при проведенні ним експертизи. Слідчий не може також ставити перед експертом і якісь додаткові питання, не вказані у постанові про призначення експертизи: подібна ситуація вирішується тільки шляхом офіційного призначення додаткової експертизи [18, с. 213].

Практика розслідування злочинів підтверджує позиції, викладені Р.С. Белкіним. Вивченням матеріалів кримінальних справ не встановлено жодного випадку присутності слідчого під час проведення експертиз, що виконувались експертами МВС. Зазначене також стосується раціональної організації роботи як слідчого, так і експерта. Проведення експертизи є трудомістким процесом, що складається з певних етапів, кожен з яких може проходити у різний час і не в один день. Тому слідчий, враховуючи власне навантаження, практично не в змозі повністю бути присутнім при проведенні експертизи.

3. Направлення постанови та необхідних матеріалів в експертну установу.

На цьому етапі слідчий готує матеріали для транспортування: упаковує їх належним чином, опечатує, робить необхідні супровідні надписи. Транспортування може здійснюватися поштою, посильним або особисто слідчим. Останнє є найбільш зручним, оскільки при великій кількості об'єктів слідчий може безпосередньо пояснити експерту приналежність кожного. В ОВС, як правило, передача матеріалів в експертну службу відбувається саме таким чином.

Прихильники віднесення “призначення та проведення експертизи” до слідчої дії до заключної стадії відносять дослідження, оцінку й перевірку висновку експерта [9, с.187]. Оскільки висновок експерта оцінюється тільки у сукупності з іншими доказами, то ці дії слідчого належать, на наш погляд, до загальної діяльності слідчого з доказування при розслідуванні справи, а не як частина призначення та проведення експертизи.

Це можна стверджувати не тільки стосовно судової експертизи. У найвідоміших підручниках з криміналістики [1; 2; 4] при розгляді загальної структури слідчої дії автори до заключного етапу відносять оцінку результатів. Однак у подальшому при розгляді тактики проведення кожної зі слідчих дій заключний етап розглядається лише як фіксація ходу та результатів слідчої дії. Це підтверджує наші позиції стосовно віднесення оцінки результатів слідчої дії до діяльності слідчого з доказування у справі загалом.

Висновок. Підсумовуючи, можна зазначити, що призначення судової експертизи є самостійною слідчою дією, яка складається з наведених вище етапів та має свою тактику. Є перспективними подальші наукові розробки в даному напрямку.

Бібліографічні посилання

1. Криміналістика: Підруч. для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / Кол. авторів: Глібо В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін.; За ред. В.Ю. Шепітька. – К., 2001.
2. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному вигляді): Підручник. – К.,

2005.

3. *Баев О.Я.* Основы криминалистики: Курс лекций. – М., 2001.
4. *Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р.* Криминалистика. Учебник для вузов / Под. ред. проф. Р.С. Белкина. – М., 2000.
5. Кримінальний процес України: Підруч. / За ред. Ю.М. Грошевого, В.М. Хотенця. – Харків, 2000.
6. *Лобойко Л.М., Черненко А.П.* Кримінально-процесуальна регламентація слідчих дій: Монографія. – Дніпропетровськ, 2006.
7. *Тертишник В.М.* Верховенство права та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України: Монограф. – Дніпропетровськ, 2009.
8. *Коваленко В.В.* Актуальні проблеми застосування науково-технічних засобів спеціалістами при провадженні слідчих дій: Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2004.
9. *Щербаковский М.Г.* Судебные экспертизы: Учеб.-теор. пособие. – Х., 2005.
10. *Моїсєєв О.М.* Експертні технології: теорія формування і практика застосування: монографія. – Харків, 2011.
11. *Гончаренко В.Г.* Деякі процесуальні проблеми судової експертизи // Експертне забезпечення розслідування окремих видів злочинів: Зб. матер. наук.-практ. конференції. – К., 2011. – С. 55-58.
12. Експертизи у судовій практиці / За заг. ред. В.Г. Гончаренка. – К, 2004.
13. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз: Затв. наказом Мін'юсту України № 53/5 від 8 жовтня 1998 р. // Офіційний вісник України. – 1998. – № 46. – Ст. 1715.
14. *Винберг А.И.* Криминалистическая экспертиза в советском уголовном процессе. – М., 1956.
15. *Соколовский З.М.* Вопросы использования экспертом материалов дела. – Харьков, 1964.
16. *Рахунов Р.Д.* Теория и практика экспертизы в советском уголовном процессе. – М., 1953.
17. *Шляхов О.Р.* Судебная экспертиза: организация и проведение. – М., 1979.
18. *Белкин Р.С.* Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики. – М., 2001.

Надійшла до редакції 21.11.2011

В.В. Шендрик

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.988

ОПЕРАТИВНО-УПЕРЕДЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Проаналізовано основні оперативно-упереджувальні заходи, які застосовуються оперативними підрозділами органів внутрішніх справ у превентивній діяльності, надано їх класифікацію.

Ключові слова: *оперативно-упереджувальні заходи; упереджувальна бесіда, оперативно-профілактичний рейд.*

Рассматриваются оперативно-предупредительные мероприятия, которые используются оперативными подразделениями органов вну-